

Олена Ковальчук (Київ)

ГОЛОДОМОР 1932–1933 РР. В УСРР І УКРАЇНЬСЬКА ДІАСПОРА ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ: ІНФОРМАТИВНІ АСПЕКТИ

(Продовження)

Для 50-тих роковин Великого голоду в Україні 20 березня 1982 року часопис «The Ukrainian Weekly» підготував спеціальний випуск на шістнадцяти сторінках. Він був надісланий всім сенаторам та конгресменам США, дехто з них надіслав у відповідь листи подяки. 1983 року цей тижневик видав книгу «Великий голодомор: невідомий голокост» під редакцією Р. Гадзевича. До неї ввійшли статті доктора Джеймса Мейса «Штучний голод 1932–33 років: що сталося і чому», доктора Мирона Куропася «Червоне десятиліття» Америки та димова завіса над Великим Голодомором» та інші, а також свідчення очевидців.

1983 рік у Сполучених Штатах Америки і Канаді розпочався під знаком трагічних 50-тих роковин голодомору в Україні. 1 січня 1983 р. Ярослав Рудницький – визначний український вчений, політичний і громадський діяч, голова уряду Української Народної Республіки в екзилі в 1980–1989 рр. – відвідав штаб-квартиру ООН у Нью-Йорку і передав на ім'я Генерального секретаря ООН меморандум про голод-голокост в Україні в 1932–1933 рр. Ця акція мала суто символічний характер. Адже ні СРСР, ні сама радянська Україна – член ООН – не визнавала національної трагедії свого народу.

Активна участь, як і в 1932–1933 роках, належить українській церкві. 19 січня 1983 р. митрополит Української православної церкви у США Мстислав оприлюднив звернення до прихожан, у якому, зокрема, сказав: «Поза церковним шануванням жертв великого голоду, очевидно, що всі ми покликані до широкого всебічного освідомлення нас самих і всього вільного світу про непомірно велику жертву, яку склала українська нація на вівтар оборони людини взагалі, а українська людина – зокрема». У січневому 1983 р. архіпастирському посланні собору єпископів Української автокефальної православної церкви наголошувалось, що 50-ті роковини «страшної трагедії нашого народу ми повинні голосно про неї промовити і пригадати про неї всьому світові... Нам не вільно мовчати!». 15 травня в меморіальній церкві Баунд-Бруку, яка була збудована на спомин про трагедію українського селянства, де встановлена чорна надгробна плита з написом «Вічна пам'ять мільйонам жінок і дітей, замучених голодом у 1932–1933 роках в Україні», відбулася літургія. Урочисто сумною була панахида за

душами полеглих, у якій взяли участь митрополит Української православної церкви Мстислав, архієпископ Української автокефальної православної церкви Марко, митрополит Української католицької церкви Стефан.

Наприкінці січня 1983 р. з ініціативи митрополита Мстислава представники 45 діаспорних організацій створили Крайовий громадський комітет у США для вшанування пам'яті жертв великого голоду. Комітет звернувся до всіх українців з такими словами: «Хай не буде жодної місцевості в США, де ви живете, яка не вшанувала б у вільний і величавий спосіб пам'ять жертв доконаного більшовицькою Москвою злочину!». Невдовзі Комітет нараховував 120 церковних і світських організацій, які були створені у Нью-Йорку, Рочестері, Чикаго, Клівленді, Лос-Анжелосі, Сан-Франциско та в багатьох інших місцевостях Сполучених Штатів Америки, де компактно жили українці та їхні нащадки¹.

4 червня 1983 р. у США біля будівлі, де розміщувались постійні представництва СРСР, Української РСР та Білоруської РСР при ООН зібралися тисячі демонстрантів. У цей же день у Нью-Йорку був проведений Український день. Він розпочався масовим зібранням українців біля штаб-квартири ООН. Виступаючи, серед яких були і представники інших національностей, засудили голодомор 1932–1933 рр. в Україні, а також злочинний комуністичний режим.

Найбільша маніфестація відбулася 2 жовтня 1983 р. у Вашингтоні під гаслом «Згадаймо самі й пригадаймо іншим», на яку з'їхалися 18 тисяч українців з усіх кінців Сполучених Штатів. Були представники діаспори з Канади і європейських країн. У колоні майоріли жовто-блакитні прапори з чорними стрічками. Серед демонстрантів були як літні люди, так і молодь. Президент Українського народного союзу Іван Флис, виступаючи перед присутніми, закликав зробити все можливе, щоб Україна все ж таки визнала голодомор, а також прискорити цей день. Особистий представник президента США оприлюднив звернення, в якому колективізація, насильницький голод і жорстокі репресії були засуджені як «спроба тоталітарного режиму розтоптати людське життя, волю і дух». Конгресмен США Дон Ріттер у своєму зверненні до учасників зібрання сказав: «Ми тут для того, щоб розказати світові про людей, які зазнали страждань, розказати про жертви, про тих, хто вижив. Так, ми хочемо, щоб світ знав про цей злочин проти людства, але не для того, щоб викликати співчуття щодо жертв. Це співчуття і без того існує. Але ще важливішим є те, щоб світ зміг краще зрозуміти, що хвороба тоталітарного панування над людьми, які прагнуть стати вільними, приводить до голокостів». По закінченні маніфестації митрополит

Української автокефальної православної церкви Мстислав та пастор Українського євангельського об'єднання Північної Америки Володимир Боровський відслужили молебень. Репортажі про маніфестацію у Вашингтоні передали у програмах вечірніх новин, про неї розповідали три провідні телемережі: ABC, NBC та CBC².

Українській діаспорі висловили співчуття і свою підтримку інші етнічні групи. Тема голодомору знаходила широкий відгук на шпальтах найвпливовіших американських часописів. Це питання не могли оминати й політичні діячі. 22 квітня 1983 р. президент США надіслав на ім'я митрополита Мстислава листа, у якому зокрема закликав «пам'ятати цю жахливу подію сьогодні і в подальшому своєму житті, щоб майбутні покоління не допустили її повторення». У липні 1983 р. під час зустрічі у Білому домі з представниками етнічних організацій з нагоди 25-ї річниці Тижня поневолених народів Рональд Рейган згадав про «жахливий голод в Україні» і про сучасне поневолення «балтійських держав, Польщі, України та інших країн Східної Європи». Губернатор штату Томас Кейн оголосив 15 травня 1983 року Днем вшанування жертв великого голоду в Україні. У виданій ним прокламації ця трагедія характеризувалась як «геноцид, якому немає рівного в історії людства»³.

15 листопада 1983 року, знову ж таки завдяки зусиллям української громади, Сенат США ухвалив резолюцію 70 з нагоди 50-річчя роковин голоду в Україні тоді як у СРСР все ще заперечували цей факт. Так, навіть у жовтні 1983 р., виступаючи на Генеральній Асамблеї ООН, представник від України доктор історичних наук І.С. Хміль стверджував, що «інформація про голод 1932–1933 рр. є вигадкою українських буржуазних націоналістів, що служили Гітлеру, а потім утекли до США. Щоб виправдати свою присутність там, вони почали поширювати фальшиві версії про голод»⁴.

29 травня 1983 р. у 50-річчя Великого голодомору в радянській Україні заходами відділу Комітету українців Канади в Торонто за участю 42 представників українських організацій відбулася понад 10-тисячна демонстрація. Перед будинком парламенту провінції Онтаріо була відправлена панахида владиками Української католицької церкви Ізидором Борецьким і Української православної церкви Васи́лієм Федаком, які українською і англійською мовами виголосили релігійно-патріотичні проповіді. Опісля добре організований величний похід пройшов вулицями Торонто до міської Ратуші, де відбувся мітинг. Виступили представники низки українських організацій, урядовці, представники різних національностей. Прийняті резолюції, що засуджували голодомор і вимагали волі для України, були направлені до канадського уряду і до Організації Об'єднаних Націй. Попри зливний

дощ демонстрація пройшла успішно. Про події повідомляли по радіо, на телебаченні, писали не лише в українській, а також і у канадській пресі⁵.

23 жовтня 1983 року в столиці провінції Альберта м. Едмонтон за ініціативи громадян Канади українського походження, як і всі інші, був відкритий перший у світі пам'ятник жертвам голодомору в Україні, автором якого є скульптор з Монреалю Людмила Теметя. Пам'ятний знак виконано у формі надірваного кола, що символізує навмисно розірваний життєвий цикл. Зморені руки підняті у спротиві та благають про закінчення тортур. На пам'ятнику міститься напис англійською та французькою мовами: «На вічну пам'ять мільйонам, хто загинув під час голоду-геноциду, спричиненим в Україні радянським режимом у Москві у 1932–1933 роках. Стіймо на сторожі супроти тиранії, насильства, не людяності». Ще 5 липня 1983 р., коли тільки йшла мова про спородження такого пам'ятника Посольство СРСР у Канаді висловило офіційний протест у зв'язку з планами спорудити пам'ятник жертвам голодомору в центрі Едмонта. «Ця акція.., – підкреслювалося в ноті, – має на меті зіпсувати історичну правду про колективізацію сільського господарства в СРСР, розпалити ворожнечу щодо радянського народу»⁶.

Другий пам'ятник жертвам голодомору був встановлений 24 червня 1984 р. у столиці провінції Манітоба, третій – 1989 р. у м. Гакстон провінції Онтаріо.

72-річницю голодомору в Україні Комітет українців Канади у м. Віндзор провінції Онтаріо вшанував жертви Голодомору відкриттям пам'ятника у міському парку. Скульптори Галина Мордованець-Регенбоген і Том Регенбоген. На монументі міститься напис англійською, французькою та українською мовами: «На вічну пам'ять понад 7 мільйонам жертв голодомору 1932 – 1933 років, вчиненим на Україні сталінським злочином проти людства». На урочистому зібранні з нагоди відкриття президент Світового конгресу вільних українців Аскольд Лозинський висловив жаль, що не всі країни визнали голодомор в Україні геноцидом і запевнив, що СКВУ буде все робити для того, щоб у 75-річницю трагедії більшість країн світу прийняли резолюції і проголосили голодомор в Україні геноцидом. Генеральний консул України в Торонто висловив вдячність українській громаді, що побудували цей пам'ятник, що пробудили інтерес до розслідування, до встановлення правди та її утвердження. На зібранні були також присутні мер міста Віндзор, члени уряду, представники українських організацій⁷.

25 квітня 1999 року у парковій зоні м. Калгарі провінції Альберта був відкритий пам'ятний знак, виконаний у формі монументальної плити на якому міститься напис англійською, українською та французькою мовами: «В пам'ять мільйонів невинних жертв великого

голоду-геноциду в Україні. Стіймо на сторожі супроти тиранії, насильства, не людяності». Автор монументу – Ігор Новосілець.

У рамках заходів за вшанування пам'яті жертв трагічної події в Канаді запроваджувався курс з вивчення причин і наслідків голодомору в Україні в 1932–1933 років. За навчальний посібник зі спецкурсу школярам пропонувалась книга Василя Гришка «Український голокост 1933 року», видана 1983 року коштом української діаспори США і Канади. Схвально зустріла громадськість Канади проведення з 30 листопада по 4 грудня 1984 р. в Торонто чергового з'їзду Світового конгресу вільних українців, де розглядалось це питання. Незважаючи на «суворе попередження» Посольства СРСР в Канаді Міністерству закордонних справ Канади «про недопустимість підтримки нацистських недобитків», а тим паче виступу перед ними відомих політичних діячів, на Конгресі з великою промовою виступив лідер прогресивно-консервативної партії Брайан Малруні¹, який наголосив, що було навмисне знищення мільйонів українців під час штучного голоду в 1932–1933 роках.

Безперечно, величезним досягненням громадян українського походження в Сполучених Штатах Америки було створення у 1984 р. комісії з українського голоду в Конгресі США. Ігор Ольшанський – голова організації «Американці в обороні людських прав в Україні» (АОЛПУ)², вивчивши архіви комісії Конгресу США з Голокосту,

---

¹ Указом Президента України Віктора Ющенка від 4 грудня 2006 р. №1027/2006 Прем'єр-міністра Канади у 1984–1993 роках Брасна Малруні «за визначну особисту роль у визнанні незалежності України, вагомий внесок у розвиток українсько-канадських відносин» було нагороджено орденом князя Ярослава Мудрого I ступеня – найвищою державною нагородою України, яка може бути вручена іноземному громадянину. Нагорода була вручена послом України в Канаді Ігорем Остаšem у Посольстві України в Канаді. Під час урочистої церемонії Б. Малруні був нагороджений Шевченківською медаллю – найвищою відзнакою української громади в Канаді. (Див.: Посол України в Канаді вручив орден князя Ярослава Мудрого колишньому прем'єр-міністрові Браснові Малруні // Гомін України. – 2007 – 1 травня; Новий шлях. – 2007. – 26 квітня (№ 17); Українці Канади провели національний конгрес // Новий шлях. – 2007. – 8 листопада (№ 44).

² «Американці в обороні людських прав в Україні» – громадська організація, створена 1980 р. у США, яка вирізняється серед інших тим, що не є суто українською. До її постійних членів і меценатів належать й американці іншого етнічного походження.

запропонував створити ідентичну комісію з вивчення причин і наслідків великого голоду в Україні 1932–1933 рр. Конгресмен від штату Нью-Джерсі Джеймс Флоріо і сенатор від цього ж штату Білл Бредлі підтримали ідею Ігоря Ольшанського, який звернувся до них по допомогу. Важливим чинником було й те, що в цьому штаті живе багато українських виборців. У тих місцевостях, де компактно проживали українці, АОЛПУ ініціювала масштабну акцію. Президенту, сенаторам, конгресменам, іншим впливовим у державі особам були направлені десятки тисяч петицій: індивідуальних і колективних листів, телеграм, електронних листів. Представники діаспори приїздили у Вашингтон, щоб особисто зустрітися із законодавцями.

У листопаді 1983 р. конгресмен Джеймс Флоріо вніс до Палати представників законопроект про створення при Конгресі комісії з вивчення голоду в Україні. У березні 1984 р. аналогічний законопроект вніс на розгляд Вищої палати сенатор Білл Бредлі. У вересні того ж року Сенат ухвалив його одностайно. Та в Палаті представників поставилися до цього питання пасивно. Законопроект проходив з труднощами. Члени Комісії з закордонних справ не бажали ускладнень з СРСР, де заперечували сам факт голоду. Їх підтримали чиновники з Державного департаменту, які виклали чотири причини, чим пояснювали стриманість адміністрації у справі ухвалення цього законодавства: занадто вузьке – від голоду постраждали й інші етнічні групи, але законопроект ставить у центр уваги лише українців; законопроект передбачає залучення до розслідування громіздкого бюрократичного апарата в кількості 21 особи, періодичні послуги якого будуть оплачуватися на рівні заробітку федеральних службовців, що є великою «надмірністю»; історичні дослідження найліпше проводити в установах і закладах приватного сектора; створення комісії призведе до того, що інші групи, наприклад, балтійці, теж почнуть вимагати створення подібних комісій для розслідування страждань, які вони пережили. Слухання 3 жовтня 1984 р. виявили діаметрально протилежні думки. Комісія у закордонних справах Палати представників так і не представила законопроект, який лобіювали українські організації. Виникла реальна загроза, що законопроект не приймуть. Становище врятував Білл Бредлі. Користуючись правом сенатора вносити поправки в бюджет, він в останній день роботи Конгресу включив до Фінансової резолюції витрати на діяльність тимчасової комісії з українського голоду. Палата представників з цією поправкою все ж таки погодилась тому, що законопроект з українського голоду був схвалений Сенатом, а

часу на дискусії вже не було. Фінансова резолюція, з поправкою в сумі 400 тисяч доларів, мала бути схвалена негайно, інакше уряд залишився би без грошей. 12 жовтня 1984 р. Президент США Рональд Рейган підписав Фінансову резолюцію. Так, у Конгресі США була створена комісія, покликана, як вказувалось у законі, «здійснити вивчення українського голоду 1932–1933 рр., щоб поширити по всьому світу знання про голод і забезпечити краще розуміння американською громадськістю радянської системи шляхом виявлення у ньому ролі Рад». У Комісії Конгресу США з українського голоду були представлені два сенатори, чотири конгресмени, три представники виконавчої влади і шість від української громадськості⁸. На посаду виконавчого директора на прохання організації «Американці в обороні людських прав в Україні» був призначений Джеймс Мейс³. Він 1981 р. захистив докторську дисертацію на тему «Комунізм і дилеми національного визволення: національний комунізм у Радянській Україні (1918–1933 рр.)». 1983 р. під такою ж назвою видав книгу. У 1983–1986 рр. працював з Робертом Конквестом в Українському інституті при Гарвардському університеті. Дж. Мейс керував проектом «Усна історія українського голодомору» і опрацьовував матеріали, що ввійшли в книгу Р. Конквеста «Жнива скорботи». 1986 року в Оксфордському університеті праця під назвою «The Harvest of Sorrow: Soviet collectivization and the Terror-famine» («Жнива скорботи: радянська колективізація і терор голодомом») побачила світ. Видання цієї книги українською мовою в Україні було здійснено лише 1993 р. за пропозицією та сприянням американського Крайового комітету із вшанування жертв голодомору. 1994 р. Роберт Конквест за дану працю був удостоєний Державної премії України ім. Т. Шевченка. 2005 р. Указом Президента України Віктора Ющенка «за вагомий особистий внесок у дослідження голодоморів в Україні, привернення уваги міжнародної спільноти до визнання голодомору 1932–1933 років актом

---

³ З 1993 року постійно проживав в Україні, у Києві. Працював провідним науковим співробітником в Інституті національних відносин і політології НАН України, заступником головного редактора журналу «Політична думка», професором політології Національного університету «Києво-Могилянська академія», консультантом англomовної версії газети «День». Помер 3 травня 2004 р. у Києві. Похований на Байковому цвинтарі. За визначні особисті заслуги перед Українським народом у розкритті світовій спільноті історичної правди про Голодомор в Україні 1932–1933 років Джеймс Мейс Указом Президента України від 26.11.2005 за №1655 був нагороджений орденом князя Ярослава Мудрого II ступеня (посмертно).

геноциду українського народу, активну громадську діяльність щодо вшанування пам'яті жертв трагедії» Роберт Конквест був нагороджений орденом Ярослава Мудрого V ступеня.

Коли виявилось, що виділених Сенатом фондів не вистачить для завершення роботи комісії 27 листопада 1987 року часопис «The Ukrainian Weekly» опублікував звернувся Президента Українського народного союзу до членів і прихильників своєї організації зібрати 172 тис. дол., щоб забезпечити продовження роботи комісії, стверджуючи, що «абсолютно необхідною справою, а також нашим національним обов'язком є забезпечення умов, щоб Комісія дослідження голодомору в Україні могла завершити свою роботу, раз і назавжди встановивши вину комуністичного режиму за цей злочинний акт – штучно створений голод в Україні в 1932–1933 рр.». Завдяки зібраним коштам української діаспори роботу комісії було продовжено ще на один рік⁹.

19 квітня 1988 р. на розгляд Конгресу був представлений, опублікований 1988 р. у Вашингтоні звіт на 524 сторінках («Report to Congress of the Commission on the Ukraine Famine»). У 1990 р. у Вашингтоні побачив світ тритомник обсягом 1734 сторінки документів свідчень очевидців голодомору (Oral History Project of the Commission on the Ukraine Famine edited for the Commission by James E. Mace and Leonid Heretz. Adopted by the Commission June 20, 1990). Комісія Конгресу США назвала голод 1932–1933 рр. в Україні геноцидом. Вперше голодомор 1932–1933 рр. в Україні був названий геноцидом. Та це визначення базувалося не на документах, а на суб'єктивних судженнях свідків голодомору. Крім того, ця комісія покликана була встановити факти (з чим вона блискуче справилася), а не давати їм правову оцінку. Тому після завершення її роботи українські організації Північної Америки вирішили звернутися до юристів. З ініціативи Світового конгресу вільних українців була створена Міжнародна комісія з розслідування голоду 1932–1933 рр. в Україні під керівництвом професора шведського Інституту публічного та міжнародного права Джейкоба Сандберга. У листопаді 1989 року ця комісія опублікувала свій вердикт. Безпосередньою причиною масового голоду в Україні вона назвала надмірні хлібозаготівлі, а його передумовами – примусову колективізацію, розкуркулювання і прагнення центрального уряду дати відсіч «традиційному українському націоналізму». Отже, юристи побачили в голодоморі не тільки прагнення Кремля за допомогою терору голодом нав'язати селянству невластивий йому спосіб життя, але й виокремили в терорі національну складову. Голодомор в Україні був кваліфікований як геноцид¹⁰.

Звісно, усі ці події в Північній Америці не могли не вплинути і на Україну. Особливо після того, як українська діаспора домоглася створення в Конгресі США тимчасової комісії з розслідування подій 1932–1933 рр. в Україні, сталінське табу на згадування голоду було скасоване,¹¹ стверджував український історик Станіслав Кульчицький, який «вперше в українській радянській історичній науці поставив питання про голод 1932–1933 рр. й проаналізував причини і характер»¹².

Радянська Україна, як і СРСР, складовою частиною якого була, десятиліттями факт голодомору не визнавала, стверджуючи, що це інсинуації українських буржуазних націоналістів. Лише 25 грудня 1987 року, виступаючи у Києві на урочистому засіданні, яке було присвячене 70-річчю проголошення радянської влади в Україні, перший секретар ЦК компартії України Володимир Щербицький вперше офіційно на урядовому рівні визнав факт голоду в Україні в 1932–1933 рр.¹³ Уперше за 55 років член політбюро ЦК КПРС порушив сталінське табу і висловив слова «голод 1933 року» – вголос. Станіслав Кульчицький у своїй статті «Хто змусив В.Щербицького визнати голод 1933 року?» пише: «Відповідь може бути тільки одна: у розбурханому гласністю суспільно-політичному житті України з'явився новий чинник – північноамериканська діаспора. Вплив української еміграції на політичне становище в радянській Україні став можливим через те, що вона спромоглася донести правду про голод 1932–1933 рр. до урядів країн свого перебування»¹⁴.

4 лютого 1990 р. друкований орган центрального комітету комуністичної партії України «Радянська Україна» опублікував постанову ЦК компартії України «Про необхідність поглибленого вивчення та об'єктивної оцінки деяких сторінок історії Компартії України 30–40-х і початку 50-х років», у якій, зокрема, йшла мова про необхідність дослідження комплексу питань щодо голоду 1932–1933 рр. в Україні. 7 лютого 1990 р. «Радянська Україна» опублікувала постанову ЦК Компартії України «Про голод 1932–1933 рр. на Україні та публікацію пов'язаних з ним архівних матеріалів». ЦК Компартії України визнав факт голоду 1932–1933 рр. в Україні, засудив безпринципну політику тодішнього керівництва республіки, відмежувався від насильницьких, репресивних методів вирішення проблем суспільного розвитку. Перед вченими ставилось завдання поглибленого вивчення та об'єктивної оцінки про голод 1932–1933 рр. в Україні.

Українська діаспора сприяла роботі і створеній 1992 р. у Києві Асоціації дослідників голодоморів в Україні¹⁵ – всеукраїнській добровільній громадській науково-дослідницькій і культурно-просвітницькій організації, зусиллями якої було підготовлено і видано

низку досліджень з цього питання, документів. Це, зокрема, виділення коштів на їх видання. Серед найбільших меценатів слід назвати Маріяна Коця – визначного українського громадського діяча, видавця. Народився він 19 червня 1902 р. у Львові. З 1952 р. живе й працює у США. Його коштами видано більш як 60 книг з історії та культури України. Він є членом дирекції Фонду допомоги дітям Чорнобиля. На комп'ютерне обладнання шкіл в Україні фінансував 250 тис. дол. Маріян Коць є представником США у Національній комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей при Кабінеті міністрів України. За активну роботу в якій 1998 р. урядом України був нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня. За вагомий особистий внесок у дослідження голодоморів в Україні, привернення уваги міжнародної спільноти до визнання голодомору 1932–1933 років актом геноциду українського народу, активну громадську діяльність щодо вшанування пам'яті жертв трагедії 2005 р. був нагороджений орденом «За заслуги» II ступеня

У наступні роки українська діаспора не припиняла своєї діяльності за визнання голодомору 1932–1933 рр. в Україні як на материковій Україні, так і у світі. Як зазначав один з найстаріших і найбільших часописів української діаспори в Канаді «Український голос», кожного року українці в діаспорі вшановують пам'ять жертв великого голоду 1932–1933 років в Україні, «голоду, зловмисно створеного московсько-комуністичними окупантами»¹⁶. 1990 року Конгрес США, завдяки зусиллям української діаспори, прийняв резолюцію № 101–642, згідно з якою з 3 по 10 листопада 1990 року проголошувався «Національним тижнем пам'яті жертв голодомору в Україні 1932–33 рр.». 3 листопада 1990 р. Президент США Джордж Буш видав з цього приводу прокламацію¹⁷. Не минули цієї дати й інші президенти Сполучених Штатів. Так, у листопадові дні 1998 р. Білл Клінтон у посланні до українського народу наголосив: «Ми маємо зберегти пам'ять про безвинні жертви, що постраждали від голодомору, маємо пам'ятати про непохитну віру українців, які страждали й принесли себе в жертву для того, щоб реалізувати їх віру в свободу. Ця річниця стала приводом для жалю й роздумів, вона також нагадує нам про непохитність кроків України на шляху до демократії»¹⁸.

Напередодні 70-ліття голодомору українські організації Північної Америки розгорнули кампанію з вимогою позбавити Уолтера Дюранті найпрестижнішої журналістської премії Пулітцера за свої репортажі 1932–1933 рр. з Радянського Союзу, який заперечував факт голодомору в Україні. До цієї кампанії приєдналися українці з усього світу, в тому числі і з материкової України, направивши до Пулітцерівського комітету майже мільйон листів, звернень. Українці Нью-Йорка протягом багатьох

років у листопадові дні пам'яті жертв голодомору маніфестували перед будинком редакції «The New York Times». Український Конгресовий комітет Америки⁴ розіслав копії фільму «Жнива розпачу» кожному членові комітету, а також видавцю часопису «The New York Times».

Як свідчать документи, У.Дюранті знав про справжнє становище в УСРР. Він був одним з небагатьох зарубіжних журналістів, який міг подорожувати по Радянському Союзу, зокрема й по Україні, де перебував влітку 1933 року. Пізніше розповідав британському послу, що Україна «стекла кров'ю» і близько «10 мільйонів осіб загинули голодною смертю в СРСР». У зв'язку з масовою акцією українців часопис «The New York Times» звернувся до Марка фон Хагена перевірити репортажі У.Дюранті з Москви. За твердженнями американського історика, публікації У.Дюранті були «однобічними». «Власне вони були переспівом офіційної пропаганди з пересмикуванням радянської статистики та уривки виступів її лідерів: Сталіна, Молотова, Кагановича, взяті з радянських газет без супроводжувального коментарю». Марк фон Хаген переконаний, що Дюранті відіграв неабияку роль у визнанні Радянського Союзу Сполученими Штатами Америки. Саме завдяки цьому журналісту чимало ганебних фактів «великого експерименту» в СРСР лишилося поза увагою американської громадськості та політики. У.Дюранті «не лише приховав факт існування голоду, але й у своїх статтях намагався зобразити Радянський

---

⁴ Український конгресовий комітет Америки (УККА) – найбільша суспільно-громадська організація українців у США. Заснована на I конгресі американських українців 1940 р. у Вашингтоні, у роботі якого взяли участь понад 800 делегатів з 188 місцевостей. Серед засновників були Український народний союз, Український робітничий союз, Союз українців самостійників, Українська народна поміч та ін. Нині у системі УККА діє 70 об'єднань. УККА видає «The Ukrainian Quarterly», «The Ukrainian Bulletin». Видавництво УККА видало українською і англійською мовами низку інформативних матеріалів про Україну. При УККА діє Шкільна Рада, яка координує діяльність суботніх шкіл українознавства у США (у 1970 р. діяло 75 шкіл, 1980 р. – 40, 2005 р. – 36), видала близько 30 назв підручників, розробляє і затверджує програми навчання і т.д. Серед головних напрямків діяльності УККА – оборона права українського народу, на захист релігійної свободи, культури і т.д. як в Україні, так і в українській діаспорі. Серед найбільших досягнень УККА й української громади у США слід назвати спорудження і відкриття 1964 року у Вашингтоні пам'ятника Т.Шевченку, відзначення 100-ліття української еміграції у США (1976–1977), щорічні відзначення Дня української державності в конгресі США та у деяких штатах і міських урядах.

Союз у якомога привабливішому світі». Пулітцерівський комітет після шести місяців вивчення справи, хоча і «визначив, що згідно з сучасними стандартами закордонного репортажу ці публікації є дуже низької якості», а також, що «голод 1932–1933 років був жахливою подією, яка не отримала міжнародної уваги, на яку заслуговувала», все ж свою премію У. Дюранті не відкликав. Цинічно пролунала заява пана Шульцбергера – видавця часопису «The New York Times», що вони «вповні свідомі багатьох недотягнень у журналістиці Дюранті», визнають їх, висловлюють жаль «за його пропуски-помилки». Задовольнились же вони співчуттям всім тим, хто потерпів у наслідок трагедії 1932–1933 років¹⁹.

Тема Голодомору 30-х років в Україні завжди викликала особливу увагу в офіційних колах США і Канади як приклад тоталітарної природи сталінського режиму. Урядова комісія США, створена 1985 року для розслідування голоду в Україні, дійшла до висновку, що «Сталін та його оточення здійснили акт геноциду проти українців». Американські конгресмени ухвалили вже раніше низку резолюцій з цього питання. Як зазначав відомий експерт українсько-американських відносин, радник Гельсінської комісії при американському конгресі Орест Дейчаківський, «зазвичай такі резолюції приймають на річниці голодомору. Наприклад, була прийнята така резолюція на 50-у річницю голодомору у 1983 році. Потім були резолюції на 55-у і 60-у річниці. Отже, резолюції з приводу голодомору приймаються кожні п'ять років за останні двадцять років»²⁰.

21 жовтня 2003 року Палата Представників Конгресу США постановою за № 356 визнала голодомор 1932–1933 рр. в Україні актом терору і масового вбивства, направленим проти українського народу і закликала підтримати ініціативи уряду України Верховної Ради України⁵

⁵ Постанова Верховної Ради України від 28 листопада 2002 р. за № 258–IV «Про 70-ті роковини голодомору в Україні» засудила політику «геноциду, що проводилася на державному рівні керівниками тоталітарного радянського режиму проти громадян України, національного духу, менталітету та генетичного фонду Українського народу», передбачила проведення спеціального засідання Верховної Ради України у травні 2003 року з метою вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років, про підготовку і проведення заходів, присвячених 70-х роковинам Голодомору, а також рекомендувала Міністерству закордонних справ України здійснити міжнародні заходи, спрямовані на визнання Голодомору в Україні 1932–1933 рр. державною політикою геноциду Українського народу, ініціювати визнання міжнародним співтовариством Голодомору 1932–1933 рр. в Україні актом геноциду, запропонувати Генеральній Асамблеї ООН вшанувати пам'ять жертв

офіційно визнати голодомор і його жертви, а також вшанувати пам'ять мільйонів жертв штучного голодомору з приводу 70-ї річниці цієї трагедії.

Сенат Канади 19 червня 2003 року одностайно схвалив історичну для українців резолюцію, проект якої внесла на розгляд сенаторка Рейнел Андрейчук – українка за походженням та підтриманого сенатором Стреттоном. Прийнята Резолюція закликала уряд Канади визнати Голод/геноцид в Україні 1932–1933 років та засудити будь-які спроби заперечити чи викривити цю історичну правду, представляючи її чимось іншим, аніж геноцидом. Резолюція Сенату також закликала визначити четверту суботу в листопаді кожного року по всій Канаді днем пам'яті більш ніж семи мільйонів українців, які загинули внаслідок Голоду/геноциду 1932–1933 рр.

28 червня 2003 року Етнокультурна рада Канади, до складу якої входить тридцять дві національні етнокультурні організації, які, у свою чергу, представляють множину етнокультурних громад на території всієї Канади, прийняла Резолюцію, в якій з нагоди 70-річчя Голодомору 1932–1933 років в Україні висловлювалася повна підтримка Резолюції Сенату Канади щодо Голоду/геноциду в Україні 1932–1933 років.

Через рік 10 червня 2004 року Законодавча Асамблея провінції Манітоба прийняла Резолюцію, яка закликала Уряд провінції вшанувати трагічні події в Україні та розглянути питання визнання останньої суботи листопада Днем Голоду/геноциду 1932–1933 років в Україні.

У листопадові дні наступних років у США і Канаді продовжували вшановувати жертви голодомору. Традиційним стали панахиди у католицькому соборі св. Патрика у Нью-Йорку. Так 13 листопада 2004 р. з нагоди 71-річниці Великого голоду в Україні у заходах взяли участь понад

Голодомору хвилиною мовчання перед початком одного з її засідань. У Рекомендаціях парламентських слухань щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років, схвалених Постановою Верховної Ради України від 6 березня 2003 року за № 607–IV, зафіксовано визнання Верховною Радою України Голодомору 1932–1933 років в Україні як акту геноциду Українського народу. Учасники парламентських слухань висловили низку побажань: Президенту України – сприяти співпраці і стимулювати консолідацію всіх гілок влади у реалізації заходів, присвячених 70-м роковинам Голодомору, Верховній Раді України разом з Кабінетом Міністрів України порушити у встановленому порядку питання перед ООН про визнання Голодомору 1932–1933 років геноцидом Українського народу, створити на державному рівні комісію фахівців-юристів для підготовки спеціальної документації та здійснення необхідних процедур, передбачених міжнародним законодавством, прийняти в установленому порядку Закон України про визнання факту геноциду української нації у 1932–1933 роках.

2000 осіб українського походження, а також представники інших національностей, а також представники влади Сполучених Штатів. Серед присутніх були родичі Гарета Джонса – відомого валійського журналіста, який в 1930–х роках, подорожуючи по Радянському Союзу, включно з Україною, одним з перших західних журналістів заговорив про голод в Україні. Жалібне зібрання відкрив архієпископ Української православної церкви в США Антоній, нагадавши коротко присутнім про події 1932–1933 рр. в Україні. Серед виступаючих був мер Нью-Йорка, який затаврував комуністичну владу СРСР, що спричинила трагедію українського народу і загибель семи мільйонів осіб. Промовець також наголосив, що доконче треба пам'ятати трагедію голодомору та правдиво інформувати майбутнє покоління з тим, щоб унеможливити подібні трагедії назавжди. Голова Українського конгресового комітету Америки Михайло Савків закликав присутніх ніколи не забувати про жертви цієї жакливої трагедії. Панахиду закінчив молитвою Митрополит Української католицької церкви у США С. Сорока і хор «Думка» пісню «Боже великий, спаси»²¹.

19 листопада 2005 р. у 72-річницю жертв голодомору в соборі св. Патрика у Нью-Йорку соборну панахиду відслужили Архієпископ УПЦ США Антоній та Єпископ Української католицької церкви Владика Василь Лостен у супроводі хору «Думка». До учасників зібрання було зачитано звернення Президента України Віктора Ющенка. У ньому, зокрема, було висловлено подяку американському народові, який перший визнав жакливі наслідки українського голодомору 1932–1933 років. Була надіслана заява і Президента США Джорджа Буша з нагоди річниці голодомору²².

Кожна з українських організація Північної Америки (крім прокомуністичних. – О.К.) все робила, щоб світ більше дізнався про трагедію українського народу. Так, наприклад, у звіті про гуманітарну допомогу Україні в 2005–2006 роках Ліги українців Канади і Ліги українок Канади зазначалось, що було виготовлено і видано англomовну версію плакатного варіанту музейної експозиції «Забуттю не підлягає – хроніка комуністичної інквізиції». Комплект експозиції складається з 54 плакатів і двомовного путівника-довідника для викладачів та екскурсиводів. Був також виданий фотоальбом українською, англійською, французькою та іспанською мовами. На час звіту (грудень 2006 р.) виставка була проведена у Гамільтоні, Ст. Катеринсі, Торонто, Оттаві, Лондоні, Вінніпезі, Едмонтоні і Монреалі. Показ виставки відбувся у громадських центрах українських організацій, церковних залах тощо. Щоб виставку змогли відвідати більше громадян країни і не лише українського походження, вона була експонована, зокрема, у приміщенні міської ради та Альбертського університету у м. Едмонтоні, в

університеті Мек Гілл в Монреалі, у приміщенні міської ради в Торонто, головної бібліотеки в Лондоні²³.

Українська фундація голодомору-геноциду в американському місті Чикаго має освітні програми, влаштовує виставки, надає матеріали для шкіл і наукових досліджень. Завдяки активним діям її членів 4 серпня 2005р. губернатор штату Іллінойс підписав наказ, згідно якого кілька годин у шкільному навчальному плані має відводитися на вивчення українського голодомору. Президент фундації Микола Міщенко розповів, що українська громада влаштувала семінар про голодомор для 200 вчителів вищих шкіл Чикаго і кожному вручила збірку матеріалів та CD²⁴.

Світовий конгрес українців – найбільша організація українців, яка нараховує понад 20 мільйонів, координувала діяльність по відзначенню 75-річниці голодомору в Україні, головна мета якої полягала у здійсненні кроків для «скріплення міжнародного розуміння голодомору і його наслідків», необхідності «політизувати та українізувати суспільство в діаспорі та в Україні навколо питання Голодомору». Серед запланованих заходів були наступні: 1. Опрацювання стратегії інформування міжнародної спільноти та України про голодомор та її координація. 2. Проведення або долучення до акцій побудови пам'ятника-меморіалу голодомору та Інституту пам'яті голодомору в Україні. 3. Розгляд можливості підготовки шкільних програм для вивчення питань голодомору. 4. Домагатися, щоб уряд і Верховна Рада України визнали голодомор 1932–1933 років геноцидом Українського народу. 5. Вироблення у співпраці з адміністрацією Президента України міжнародної інформації для преси, радіо і телебачення. 6. Проведення акцій за визнання голодомору актом геноциду урядами інших країн (в Парламентах, Конгресах і т.п.). 7. Лобіювання ООН та інші міжнародні установи у цій справі. 8. Пильнувати, щоб школи, молодіжні організації та інші установи в діаспорі мали вичерпну інформацію про голодомор та включали її до виховної програми. 9. Розгляд можливості планування та здійснення щонайменше одного проекту в кожній країні, який залишиться як пам'ять про цю річницю. 10. Проведення роботи для залучення до цієї акції інші держави, неукраїнські спільноти, організації, наукові інститути та установи. 14. Розробка програми міжнародної конференції та крайових конференцій у кожній країні. 15. Створення на веб-сайті Світового конгресу українців окремої сторінки про 75-ліття голодомору, яка включала б інформацію про міжнародні акції, ресурси, календар подій тощо²⁵.

Всеканадський комітет по відзначенню 75-річниці Голодомору звернувся до української громади підтримати заходи «з метою піднесення рівня свідомості про Голодомор, а також досягнення нашої спільної мети –

визнання Голодомору на всіх урядових рівнях актом Геноциду проти українського народу». Були намічені конкретні дії, зокрема:

1. Кампанія «Міжнародна незгасима свічка». Вона проводиться весною 2008 року за ініціативою Світового конгресу українців та Міністерства закордонних справ України – як поширення правди про Голодомор. Акція починається в Австралії, пройде багатьма країнам світу, в тому числі Канаді і США, а завершиться у листопаді 2008 року в Україні. Всеканадський комітет пропонував українським громадам «розглянути можливість прийняти «Незгасиму свічку» у своїй місцевості і зорганізувати імпрези у зв'язку з її приїздом».

2. Всеканадська молодіжна ініціатива. Наголошувалось, що молоді належить ключова роль, щоб голодомор ніколи не був забутий, щоб подібний злочин ніколи більше не міг повторитися. З цією метою планувалось створення окремого молодіжного комітету з організації весняної поминальної акції.

3. 15–22 листопада 2008 року – тиждень, присвячений відзначенню річниці голодомору.

Серед поточних ініціатив Всеканадського комітету були наступні: Визнання Голодомору Геноциду на усіх урядових рівнях. Про голодомор у наших школах: забезпечити включення теми Голодомору до навчальних програм канадських шкіл. Збір свідчень очевидців голодомору. Щоб успішно провести зазначені та ряд інших заходів, а також для майбутніх досліджень голодомору і дальші інформаційно-просвітницькі кампанії постійно буде проводитись збір коштів²⁶. Були спеціально виготовлені і листівки англійською і українською мовами «Пожертуйте сьогодні».

Часопис «Гомін України», підтримуючи дії крайового комітету Канади по відзначенню 75-ї річниці українського геноциду, опублікував звернення до своїх співвітчизників, у якому наголошувалось: «Ми маємо спільний борг перед невинними жертвами терору проти українського народу, доля яких довгі роки була прихована. Лише працюючи разом ми зможемо ефективно організувати зусилля нашої громади на всіх рівнях і досягнемо успіху». А також висловили сподівання, що місцеві громади активно включаться, щоб достойно вшанувати пам'ять жертв голодомору²⁷.

Президент України Віктор Ющенко, перебуваючи 2007 року в Канаді, зустрівся з представниками Міжнародного координаційного комітету з питань підготовки заходів у зв'язку з 75-ми роковинами голодомору 1932–33 рр. Сторони обговорили шляхи подальшої співпраці у цьому напрямку, висловили готовність до реалізації узгодженого плану дій. Вони також виступили за необхідність широкого інформування міжнародної спільноти про цю трагічну сторінку

української історії, проведення культурницьких заходів, виставок тощо. Керівник Міжнародного координаційного комітету Стефан Романів підкреслив, що метою створення комітету якраз і було забезпечення консолідованої діяльності по підготовці 75-ї річниці голодомору. Сторони також порушили питання спорудження у Вашингтоні пам'ятника жертвам голодомору та будівництва меморіального комплексу в Києві. Президент України відзначив, що українська сторона зацікавлена у максимально конкретній співпраці з діаспорою. І, зокрема, висловився за доцільність спільної роботи над виданням першої популярної праці з історії голодомору 1932–1933 років для широкого розповсюдження по всіх регіонах України, в першу чергу – по навчальних закладах²⁸.

Над впровадженням до шкільної програми вищих класів шкіл провінції Онтаріо теми про голодомор працювали члени Ліги українців⁶ і Ліги українок Канади. Було розроблено для вчителів навчальний пакет про голодомор англійською мовою. Пакет включає: академічні роботи, короткі матеріали провідних істориків, галерею фотографій з 1933 року, а також документи, які доводять злочинність сталінського режиму. Матеріали були вміщені на веб-сторінці. Для вчителів канадських шкіл вищих класів Канадський центр з дослідження геноцидів і прав людини проводить літні семінари²⁹. Так, наприклад, цитований нами канадський часопис «Гомін України» має окрему електронну інтернет-сторінку «Освіта про Голодомор».

5 червня 2007 року член Парламенту Канади Борис Вжесневський⁷ представив законопроект, закликаючи до встановлення всекрайового Дня пам'яті жертв Українського голодомору-геноциду. Його метою було встановити четверту суботу листопада як День пам'яті мільйонів

---

⁶ Романишин Олег – голова Ліги українців Канада «за особистий внесок у справу міжнародного визнання Голодомору 1932–1933 років в Україні геноцидом українського народу» наказом Міністра закордонних справ України на підставі рішення Колегії Міністерства закордонних справ України від 24 грудня 2007 року був нагороджений «Почесною відзнакою Міністерства закордонних справ України» III ступеня (Див.: Громадян Канади нагороджено Почесною відзнакою МЗС України за особистий внесок у справу міжнародного визнання Голодомору // Новий шлях – 2008 – 24 січня (№3).

⁷ Указом Президента України Віктора Ющенка від 17 серпня 2006 року Борис Вжесневський «За вагомий особистий внесок у зміцнення міжнародного авторитету України, популяризацію історичних та сучасних надбань українського народу, активну участь у житті закордонної української громади» нагороджено орденом Ярослава Мудрого V ступеня (Див.: Президент України нагородив громадян Канади // Гомін України – 2006. – 8 вересня).

українців, які померли голодною смертю в 1932–1933 роках, запланованою, організованою і виконаною радянським режимом Сталіна. «Приймаючи цей законопроект і визнаючи День пам'яті цієї жахливої трагедії, – наголосив Б. Вжесневський, – Канада підтвердить фундаменти своїх цінностей, оборону людських прав і тим самим засудить всі несправедливості, вчинені людьми проти людей».

Законопроект Б.Вжесневського віддзеркалює односторонню резолюцію Сенату, ухваленою 19 червня 2003 року та резолюцію Канадської етнокультурної ради від 28 червня 2003 року з нагоди 70-річчя голодомору.

Орися Сушко⁸ – тодішній президент Конгресу українців Канади, підтримуючи рішення депутата Б. Вжесневського, який є членом цієї організації, наголосила, що дуже важливо, щоб голодомор був увічнений пам'яттю для того, щоб цей злочин супроти людства ніколи не повторився. Наголошувалось, що КУК буде здійснювати цілу низку публічних акцій, щоб впевнитися, що ця трагедія стане загальновідомим історичним фактом. По всій країні громади будуть проводити заходи, щоб гідно відзначити пам'ять жертв голодомору³⁰.

28 листопада 2007 р. у парламенті Канади були проведені урочисті заходи з нагоди роковин голодомору 1932–1933 рр. в Україні за участю Прем'єр-міністра Канади, членів уряду, Сенату, Палати громад, дипломатичного корпусу, представників українських організацій. Прем'єр-міністр у своєму виступі заявив, що Канаду зв'язує з цією трагічною главою в історії людства більш ніж мільйон канадців українського походження і усі канадці вшановують загиблих під час голодомору. Голова канадського уряду також наголосив, що Канада ніколи не погоджувалася замовчувати історичну правду та закривати очі на брутальність радянського режиму, «виступаючи на підтримку свободи та права людини та проти пригнічення України». Уряд Канади підтримав усі заходи по відзначенню 75-річчя голодомору, «оскільки пам'ять про тих, хто загинув, та про те, чому вони загинули, є нашою найбільшою надією на те, що історія не повториться»³¹.

---

⁸ Указом Президента України Сушко Орися Павлівну – президента Конгресу Українців Канади. – за вагомий особистий внесок у зміцнення авторитету України у світі, популяризацію її історичних і сучасних надбань та з нагоди 16-ї річниці незалежності України було нагороджено орденом княгині Ольги III ступеня. (Див.: Вітаємо з нагородою // Новий шлях. – 2007. – 30 серпня (№ 34); 6 вересня (№ 35).

Важливим досягненням української громади Канади стало визнання голодомору на державному рівні.

7 травня 2008 року Законодавча Асамблея провінції Саскачеван прийняла Закон про визнання голоду-геноциду (Голодомору) 1932–1933 рр. в Україні та встановлення в провінції Дня пам'яті жертв цієї трагедії. Законопроект був внесений Кеном Кравцем⁹ – заступником Прем'єра провінції Саскачеван, який водночас є Міністром освіти та членом Законодавчої Асамблеї даної провінції.

27 травня 2008 року Палата громад Канади прийняла Закон С–459, внесений членом Парламенту від консервативної партії Джеймсом Безаном¹⁰, який встановлює четверту суботу листопада Днем пам'яті Українського Голоду/геноциду (Голодомору) та визнає Український голод 1932–1933 років актом геноциду. 29 травня 2008 року після підписання Генерал-губернатором Канади даний закон набув чинності.

30 жовтня 2008 р. в парламенті провінції Альберта заступник лідера палати і Міністр з питань аборигенів Євген Звоздецький¹¹ час сесії вніс законопроект про визнання Голодомору 1932–33 років

---

⁹ Кена Кравця – члена Законодавчої Асамблеї провінції Саскачеван, Указом Президента України Віктора Ющенка № 1057/2008 від 9 листопада 2008 року за вагомий особистий внесок у донесенні до світової спільноти правди про геноцид українського народу під час Голодомору 1932–1933 років, активну участь у проведенні Міжнародної акції вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років «Незгасима свічка», нагороджений орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня. (Див.: Президент України відзначив державними нагородами громадян Канади // Новий шлях. – 2008. – 4 грудня (№47).

¹⁰ Джеймса Безана – члена Парламенту Канади, Указом Президента України Віктора Ющенка № 1057/2008 від 9 листопада 2008 року за вагомий особистий внесок у донесенні до світової спільноти правди про геноцид українського народу під час Голодомору 1932–1933 років, активну участь у проведенні Міжнародної акції вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років «Незгасима свічка», нагороджений орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня. (Див.: Президент України відзначив державними нагородами громадян Канади // Новий шлях. – 2008. – 4 грудня (№47).

¹¹ Євгена Звоздецького – члена Законодавчої Асамблеї провінції Альберта, Указом Президента України Віктора Ющенка № 1057/2008 від 9 листопада 2008 року за вагомий особистий внесок у донесенні до світової спільноти правди про геноцид українського народу під час Голодомору 1932–1933 років, активну участь у проведенні Міжнародної акції вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років «Незгасима свічка», нагороджений орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня. (Див.: Президент України відзначив державними нагородами громадян Канади // Новий шлях. – 2008. – 4 грудня (№47).

геноцидом. Уряд Альберти разом з опозицією одногolosно прийняли поданий законопроект «Bill–37», а рівночасно кожна четверта субота у листопаді визнана Днем голодомору-геноциду — Днем Скорботи. Закон за один день пройшов усі слухання і отримав одностайну підтримку членів Законодавчої Асамблеї. Цього ж дня у провінційному парламенті була відкрита виставка «Holodomor: Genocide by Famine», що була підготовлена зусиллями Ліги українців Канади і Ліги українок Канади³².

У травні 2008 року Дейв Левек вніс на розгляд до Законодавчої Асамблеї провінції Онтаріо законопроект «Bill–61» щодо встановлення Днів пам'яті жертв-голодомору в Україні. З певних причин законопроект було змінено і вже під новим номером «Bill–147» було представлено та спонсоровано всіма політичними партіями в Асамблеї Онтаріо у лютому 2009 року. Варто зазначити, що у ході дебатів під час другого читання представники усіх парламентських політичних партій висловилися з однозначною підтримкою законопроекту. Його прийняття, як відзначав часопис «Гомін України», стане унікальним випадком в історії парламентаризму в Онтаріо, коли усі політичні сили в парламенті виступили зі спільною ініціативою щодо його прийняття. Друге читання «Bill–147» було одногolosно підтримано і передано на розгляд до юридичного комітету асамблеї, щоб внести необхідні поправки перед третім читанням і остаточним прийняттям як закону.

Ліга українців Канади і Ліга українок Канади звернулася до української громади провінції Онтаріо підтримати даний законопроект. Для чого закликали писати листи до прем'єра Онтаріо, підготувати збір підписів³³.

9 квітня 2009 р. парламент провінції Онтаріо у третьому читанні одногolosно прийняв законопроект про голодомор «Bill–147». Це перший законопроект в історії Онтаріо, який був представлений до голосування трьома партіями спільно. Аналогів подібного в даній провінції ще не було. Закон визнав голодомор геноцидом і визначив четверту суботу в листопаді, як меморіальний день пам'яті. 23 квітня 2009 р. «Holodomor Memorial Day «Bill#147» офіційно став законом у провінції Онтаріо, отримавши королівське схвалення. Ініціаторами цього законопроекту стали Ліга українців Канади та Ліга українок Канади³⁴.

Зусиллями Канадського Товариства приятелів України, Ліги українців та Ліги українок Канади при фінансовій підтримці фундації «Будучність» 19 червня 2008 року в Торонто був проведений вечір вшанування двох канадських парламентарів українського походження – сенаторки Райнел Андрейчук та члена парламенту Джеймса Безана, які були архітекторами канадського закону, що визнає Голодомор актом геноциду. Маргарета Шпір – голова Канадського Товариства приятелів України, відкриваючи зібрання наголосила на важливості прийняття

закону Канади, що визнає голодомор геноцидом на найвищому федеральному рівні Канади – Сенату Канади та Нижньої Палати парламенту Канади. Вона також підкреслила історичне значення прийняття цього закону парламентом Канади не лише для двох країн – Канади та України, але і на міжнародному рівні.

Від імені уряду Канади зібрання привітав Державний секретар у справах багатокультурності та канадської ідентичності Джейсон Кенні. Він наголосив на важливості та історичному значенні зустрічі президента України Віктора Ющенка і прем'єр-міністра Канади Стівена Гарпера в травні 2008 року, де також була порушена тема голодомору. Незважаючи на перешкоди зі сторони місцевих бюрократів і деяких дипломатів іноземних держав, прем'єр-міністр Канади зробив принципове рішення та заохотив всі партії надати підтримку цьому законопроекту, що і було втілено.

Сенаторка Райнел Андрейчук розповіла присутнім про її зусилля визнати голодомор на офіційному рівні, що увінчалися успіхом ще п'ять років тому, бо в 2003 році Сенат Канади одностайно прийняв резолюцію, що визнала Голод 1932–1933 років актом геноциду проти українського народу. На жаль, на той час відповідний закон не був проведений у Нижній Палаті парламенту Канади. За останні два роки ситуація змінилася.

Джеймс Безан у своєму виступі сказав, що пишається своїм українським походженням, і тому вважав справу офіційного визнання Голодомору власним обов'язком і особистою місією. Розповів присутнім як розпочав працю над законопроектом півтора року тому і, вивчаючи історичні документи, наукові джерела, свідчення очевидців, був приголомшений масштабом цього злочину проти людства.

Продовжуючи зустріч, Леся Шимко¹² – директор Канадсько-українського парламентського центру, окреслила проекти трьох організацій, співорганізаторів вечора, спрямованих на поширення правди про Голодомор. Вона також подякувала численним організаціям за підтримку і запросила оглянути виставку «Геноцид Голодомором», організовану Лігою українців Канади, частина якої була представлена у

---

¹² Лесю Шимко – директора Канадсько-українського парламентського центру, Указом Президента України Віктора Ющенка № 1057/2008 від 9 листопада 2008 року за вагомий особистий внесок у донесенні до світової спільноти правди про геноцид українського народу під час Голодомору 1932–1933 років, активну участь у проведенні Міжнародної акції вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років «Незгасима свічка», нагороджений орденом «За заслуги» Ш ступеня. (Див.: Президент України відзначив державними нагородами громадян Канади // Новий шлях. – 2008. – 4 грудня (№47).

приміщенні, де відбувалася зустріч. Відбулася також презентація офіційно затвердженої копії тексту закону «Bill C-459», яку привезли парламентарії. Напередодні першу копію цього документа було вручено в Оттаві Прем'єр-міністру, другу – голові комітету КУК для вшанування 75-ої річниці голодомору, третю – представникам Канадського товариства приятелів України. Ця копія буде офіційно передана до канадсько-українського парламентського центру в Києві. Всім присутнім були вручені пропам'ятні копії закону «Bill C-459».

На зустрічі зазначалось, що спільні зусилля всієї української громади в Канаді в 75-ту річницю Великого голоду спрямовані на те, щоб весь світ визнав голодомор. Ми маємо відповідальність перед прийдешніми поколіннями гідно вшанувати пам'ять мільйонів невинних жертв, поширити правду про голодомор і зробити все можливе, щоб ця трагічна сторінка історії ніколи не повторилася³⁵.

Однією з міжнародних акцій по поширенню правди про голодомор стало проведення «Незгасимої Свічки», яка була ініційована Міжнародним координаційним комітетом Світового конгресу українців при підтримці Секретаріату Президента України, Міністерства закордонних справ України. Вона розпочалася 6 квітня 2008 року в далекій Австралії й подорожувала по 33 країнам світу і у листопаді 2008 року повернулася в Україну.

18 квітня «Незгасима свічка пам'яті» прибула до Канади й побувала в 17-и містах: Вінніпезі, Йорктоні, Ріджайні, Саскатуні, Едмонтоні, Калгарі, Ванкувері, Торонто, Гамільтоні, Монреалі та інших. 26 травня 2008 р. в Оттаві завершила свою подорож по Канаді. В урочистій церемонії взяли участь представники багатьох українських організацій, державні діячі Канади, в тому числі сенаторка Рейнел Андрейчук, депутати Парламенту Борис Вжесневський, Бернар Бігр, Ед Комарніцькі та інші, а також Президент України Віктор Ющенко, який на той час перебував у Канаді з офіційним візитом. Церемонія розпочалася співом державних гімнів України і Канади у супроводі оттавського чоловічого хору «Акорд». Після молитви виступив Державний секретар з питань багатокультурності та канадської ідентичності Джейсон Кенні, який висловив співчуття жертвам і свідкам Голодомору. Президент України висловив вдячність канадським українцям за те, що «упродовж десятиліть свято берегли пам'ять про невинно загиблих, робили все можливе, щоб світ довідався про геноцид проти нашої нації; за встановлення пам'ятників Голодомору в Калгарі, Едмонтоні, Віндзорі, Гакстоні та Вінніпезі. Подякував Сенатові Канади, який у 2003 році схвалив Резолюцію, що закликала Уряд Канади визнати Голодомор в Україні актом геноциду. Після цього відбулася символічна передача

«Незгасимої свічки» від представника покоління тих, хто пережив голодомор 1932–1933 років, Степана Горлача, в руки Люди Мончак, представниці сучасної української молоді. Першими від вогню смолоскипа засвітили свої свічки дівчата з танцювальної групи «Світанок», які виконали скорботну хореографічну композицію обіч зменшеної копії київського пам'ятника Голодомору. Потім запалені свічки поставили перед пам'ятником Віктор Ющенко і Катерина Чумаченко, Джейсон Кенні, посол України в Канаді Ігор Остащ, президент Конгресу українців Канади Павло Грод та інші.

По всій країні, де тільки компактно проживають канадці українського походження, були проведені заходи у зв'язку з 75-річницею Великого голодомору в Україні.

22 листопада 2008 р. у міській ратуші м. Судбор були проведені урочистості, підготовка до яких розпочалася ще влітку, про що детально було подано у місцевих газетах, зокрема «The Sudbury Star», «Northern Life»³⁶.

23 листопада – у Віндзорі. Програма складалася з двох частин. Панахида перед пам'ятником жертв Голодомору у міському парку і у соборі св. Володимира. На закінчення українських хор виконав «О, Канадо» і «Ще не вмерла Україна»³⁷.

Невелика українська громада у Лондоні південно-західного Онтаріо бере активну участь у житті української громади провінції. 30 листопада 2008 р. завершила цілорічне споминання Великого голодомору 1932–1933 років. У цей жалібний рік, який сколихнув почуваннями кожного свідомого українця всього світу, лондонська громада зорганізувала тривалу, цілорічну акцію. У травні 2008 р. в міській ратуші була прийнята «Незгасима свічка пам'яті», а далі — зустріч української громади із представниками місцевої преси та добродійної установи «Місійні послуги». Тут започатковано спільну акцію української православної і католицької парафій: кожної неділі горіли в обох церквах на ставниках перед вітварями жертв свічі, які ставили вірні, складаючи при цьому добровільні пожертви. Зібрані гроші були передані представниці цієї місійної добродійної установи — на допомогу потребуючим міста. Завершуючи імпрези, передано символічний великий чек представниці «Місійних послуг», «бо наш Голодомор був нещастям не лиш нашого народу, а духовною катастрофою всього людства, яке у другому тисячолітті християнства могло допустити до такого нелюдяного масового злочину». Решта зібраних фондів, які ще надходять, передано на допомогу Україні³⁸.

У Торонто 22 листопада був проведений «живий ланцюг» пам'яті жертв голодомору. Попри сильний мороз і вітер вшанувати пам'ять

замучених голодом прийшли літні люди, молодь і навіть діти. Усі стояли вздовж вулиці, починаючи від приміщення Генерального консульства України, тримаючи в руках свічки пам'яті та плакати. Біля Генконсульства відбувся короткий мітинг, на якому виступили голова торонтського відділу Комітету українців Канади, генеральний консул України в Канаді, мер Торонто. Опісля процесія направилася до церкви, де владиками Української православної церкви і Української католицької церкви було відправлено панахиду³⁹.

Український Канадський дослідно-документаційний центр (УКДДЦ) відзначив 75-річчя голодомору-геноциду українського народу «Днем відкритих дверей», щоб поінформувати громадськість, про свою діяльність. У приміщенні була розташована виставка про голодомор і картини пов'язані темою, а програму уклала і представляла архівіст Центру Іроїда Винницька. До речі, англійська виставка «Holodomor: Genocide by Famine» в 101 плакатах, яка від квітня 2008 року експонується по містах Канади, Америки й України, була створена Лігою Українців Канади у співпраці із «Меморіалом» у Києві і за допомогою УКДДЦ⁴⁰.

17 листопада 2008 р. в Українському культурному центрі в Торонто урочисто був відкритий навчальний тиждень про голодомор. До цього дня було приурочене відкриття виставки «Геноцид–голодомор». На ній були представлені матеріали про голодомор, свідчення очевидців, фотофакти, документи. Для того, щоб якомога більше людей у світі змогли ознайомитися з представленими на виставці матеріалами, було виготовлено спеціальну версію зменшеними кольоровими плакатами, комп'ютерним диском. Її будуть розповсюджувати по школах, університетах, бібліотеках інших установах як в Україні, так і за її межами.

На урочисте відкриття, крім представників української громадськості, прибули канадські політики, серед яких були депутати федерального Парламенту Борис Вжесневський і Джеймс Безан та депутат провінційного уряду провінції Онтаріо Дейв Левек, які багато зробили для визнання голодомору. Так, Дейв Левек – автор законопроекту про Голодомор провінції Онтаріо, розповів про те, як він добивається визнання голодомору геноцидом. Про свій вклад у визнання голодомору в Канаді та про важливість розкриття і поширення правди про нього по всьому світу розповів і Джеймс Безан, автор федерального закону про «Голодомор № С–459». Серед присутніх була і Марія Рутка, на пропозицію якої та під потужним тиском української громади у публічних школах Торонто введено День Пам'яті жертв Голодомору в Україні 1932–1933 років та рекомендовано включити вивчення голодомору 1932–1933 рр. в Україні до шкільної навчальної програми

вивчення геноцидів. Координатор виставки Стефан Остафійчук розповів про новий проект «1000 пам'ятників Голодомору».

Особливо ж тепло зустріли присутні «голос української громади» у Канаді Бориса Вжесневського – депутата федерального парламенту. У своєму виступі він нагадав, що 75 років тому світ мовчав про те, що діється в Україні, не реагував на плач і стогін величезної європейської нації. Тому тепер правда про Голодомор 1932–1933 рр. в Україні – найстрашнішу трагедію в історії людства — має дійти до всіх і кожного, щоби ніхто, ніколи і ніде на земній кулі більше не наважився повторити подібне. Від імені своєї родини Вжесневських Борис передав дослідному Інституту «Україніка» дарунок – чек на 125,000 канадських доларів, які уможливають розгортання проекту та на розповсюдження виставки «Геноцид Голодомором» серед 250 університетів світу⁴¹.

У Сполучених Штатах Америки для відзначення 75-ої річниці українського голодомору-геноциду 1932–1933 років був створений Крайовий комітет у складі якого працювали представники громадських організацій, включно з Українським конгресовим комітетом Америки, Українським народним союзом, Союзом українок Америки, Українським лікарським товариством Північної Америки, Централео українських кооператив Америки, Організацією оборони чотирьох свобод України, Спілкою української молоді Америки, Організацією української демократичної молоді, Українською православною лігою, Асоціацією українців-католиків «Провидіння», З'єднаним українським американським допомогним комітетом, Фундацією українського Голодомору, Українським братським союзом, Українською вільною академією наук у США, Українськими американськими ветеранами, Організацією оборони Лемківщини, Товариством українських інженерів Америки, Українською американською асоціацією правників, Товариством вояків Української повстанської армії, Українським Інститутом Америки, Науковим товариством ім. Шевченка, Українським патріархальним товариством Америки, Фондом допомоги і розвитку «Дітям Чорнобиля», Федерацією українських американських студентських організацій, Комісією з питань прав людини в Україні та іншими. Тобто у цій акції взяли участь практично всі українські організації, установи, товариства незалежно від політичних і релігійних переконань.

Крайовий комітет у США був зосереджений на підготовці широкомасштабної інформаційної кампанії про голодомор-геноцид, на збір фондів для побудови Меморіалу у Вашингтоні, закликав усі громади творити свої власні місцеві комітети і співпрацювати з крайовою групою. Почесний комітет Крайового комітету включав ієрархів Української католицької, православної та євангельської церков, український

дипломатичний корпус у США та Світовий конгрес українців. До складу езекутиви Крайового комітету входили Михайло Савків (президент Українського конгресового комітету Америки) – голова, Ігор Гавдяк (голова Української американської координаційної ради) – заступник голови, Богдан Курчак (кредитний кооператив «Самопоміч», Нью-Йорк) та Михайло Целюх (кредитний кооператив «Самопоміч» Нью-Джерсі) – скарбники. Крайовий комітет також співпрацював з Міжнародним комітетом голодомору Світового конгресу українців та радою Президента України Віктора Ющенка. Комітет створив комісії будівництва пам'ятника жертвам голодомору, наукову, громадських взаємин та інші. Діяла інтернет-сторінка, на якій була розміщена інформація про голодомор-геноцид, а також плани та заходи комітету.

Значним досягненням української громади Сполучених Штатів Америки було отримання дозволу на побудову пам'ятника жертвам голодомору 1932–1933 років в Україні. 29 вересня 2006 року Сенат США прийняв законопроект HR562, який дозволяв уряду України побудувати пам'ятник жертвам українського голодомору на федеральній землі у Вашингтоні. Через два тижні 13 жовтня 2006 р. Закон № 1909–340 Конгресу США про виділення земельної ділянки для меморіалу був ухвалений Президентом США Джорджем Бушем. Підписання цього закону стало можливим завдяки наполегливій праці конгресмена С.Левіна та української громади під проводом Української національної інформаційної служби, вашингтонського бюро Українського конгресового комітету Америки. З того часу УККА спільно з Посольством України в США активно співпрацювали, підшукуючи найбільш оптимальну ділянку. Протягом майже двох років вели складні переговори з відповідними федеральними службами США для визначення місця спорудження меморіалу. Щоб здобути саме це місце, довелося отримати дозвіл низки федеральних комісій. Ділянку було визначено на перетині авеню Массачусетс, вулиць Північний Капітолій та Ф, неподалік від центрального вокзалу столиці⁴².

Історичною подією для української діаспори стало прийняття Конгресом США 23 вересня 2008 року Резолюції Палати Представників № 1314 щодо 75-річчя Голодомору 1932–1933 років в Україні. Подаємо її текст у перекладі на українську мову.

«Враховуючи, що у 1932 та 1933 роках від 7 до 10 мільйонів українців загинуло за бажанням сталінського режиму у колишньому Радянському Союзі, який спланував та організував голод в Україні з метою подолання спротиву нації перед колективізацією та комуністичною окупацією;

Враховуючи, що радянський уряд навмисно конфіскував врожаї зерна та мучив голодом мільйони українських чоловіків, жінок та дітей через примусову колективізацію, яка була направлена на знищення національно свідомого руху за незалежність;

Враховуючи, що радянський диктатор Йосиф Сталін наказав закрити кордони України для того, щоб унеможливити втечу від влаштованого голоду та завадити наданню міжнародної продовольчої допомоги, яка б могла врятувати постраждалих від голоду;

Враховуючи, що багато вчених у всьому світі намагались відкрити масштаби голоду, включаючи канадського експерта по пшениці Ендрю Кеїрнза, який відвідав Україну у 1932 році і був поінформований, що зерно відсутнє через те, що «уряд зібрав його повністю для експорту до Англії та Італії», в той же час відмовляючись від продовольчої допомоги українцям;

Враховуючи, що майже чверть сільського населення України була знищена через примусовий голод, і вся нація страждала від наслідків тривалої нестачі продовольства;

Враховуючи, що радянський уряд маніпулював іноземними журналістами та цензурував їх, включаючи кореспондента «Нью Йорк Таймс» Уолтера Дюранті, який у своїх репортажах з України свідомо заперечував не тільки розміри та значимість, але й саме існування смертоносного штучного голоду;

Враховуючи, що видатні журналісти того часу, включаючи Гарета Джонса, Уільма Генрі Чамберліна та Малькома Маггеріджа, який писав «селяни можуть розповісти вам, що багато вже померло від голоду та багато ще продовжують вмирати; що тисячі були розстріляні владою та соті тисяч відправлені у заслання», піддавались жорсткій критиці з боку Радянського Союзу за їхню об'єктивність та мужність у висвітленні голодомору в Україні.

Враховуючи, що в травні 1934 року колишній конгресмен Гамільтон Фіш вніс на розгляд Палати Представників резолюцію (номер 399, 73-го скликання Конгресу), в якій вимагав засудження Радянського Союзу за акти насильства проти української нації;

Враховуючи, що Комісія Сполучених Штатів щодо Голодомору в Україні, сформована 13-го грудня 1985 року, провела дослідження з метою інформування світової спільноти щодо Голодомору 1932-1933 років в Україні, та дійшла висновків, що жертви були «знищені через штучний голод» та «Йосиф Сталін і його оточення здійснили акт геноциду проти українців у 1932–1933 роках».

Враховуючи, що у травні 2003 року на спеціальному засіданні український Парламент визнав, що Голодомор в Україні був

влаштований Йосифом Сталіним та радянською владою навмисно проти української нації та виступив за міжнародне визнання Голодомору.

Враховуючи, що із розпадом Радянського Союзу архівні дані підтвердили, що смертоносний голод був навмисно спланований, і це викрило звірства Радянського Союзу по відношенню до української нації; та

Враховуючи, що 13 грудня 2006 року Президент Сполучених Штатів підписав закон №109-340, відповідно до якого в Окрузі Колумбія має бути встановлений меморіал жертвам Голодомору-Геноциду в Україні на честь вшанування його 75-ї річниці в 2008 році:

Враховуючи наведене вище, заявляємо, що Палата Представників

1) вшанує 75-ту річницю Голодомору 1932-1933 років в Україні та висловлює щире співчуття жертвам, тим, хто вижив та сім'ям, що стали свідками цієї трагедії;

2) засуджує систематичні порушення Радянським Союзом прав людини по відношенню до українців, включаючи право на свободу самовизначення та свободу слова;

3) заохочує розповсюдження інформації щодо українського Голодомору з метою поширення знань про цю трагедію; та

4) підтримує зусилля України щодо забезпечення демократичних засад, принципів ринкової економіки та повної поваги до прав людини аби дати їй можливість реалізувати власний потенціал в якості важливого стратегічного партнера Сполучених Штатів у даному регіоні світу».

Заходи по вшануванню жертв голодомору 1932–1933 рр. в Україні набула серед української громадськості Сполучених Штатів масового характеру, а що найголовніше, у ній брала участь молодь. 22 квітня 2008 р. в Джорджтаунському університеті в м. Вашингтон, 29 квітня в університеті Джорджа Вашингтона були проведені виставки «Страчені голодом: невідомий геноцид українців». 24 травня в Українському культурному центрі в Детройті відбулося урочисте відкриття виставки про голодомор, 16 вересня – у приміщенні бібліотеки Державного департаменту США. 12–13 вересня в Чикаго була проведена виставка- конференція під назвою «Припинити мовчання про невідомий геноцид».

4 травня 2008 р. українська громада штату Вашингтон офіційно привітала «Незгасиму свічку», яка прибула з Канади до США. У церемонії крім української громадськості взяли участь конгресмени, Посол України в США. Олег Шамшур – Посол України в США – наголосив на важливості цієї акції, постільки вона стала потужним фактором об'єднання українців цілого світу навколо визнання

Голодомору Геноцидом українського народу. За час міжнародної акції «Незгасима свічка», яка перетнула весь Американський континент зі Сходу на Захід відбулися десятки різних заходів: відкривались виставки, проводились прес-конференції, панахиди, багатолюдні мітинги-реквієми. Тільки протягом місяця «Незгасима свічка» побула в десятках більших і менших містах Сполучених Штатів: Вашингтоні, Нью-Йорку, Сіетлі, Сан-Франциско, Лос-Анжелосі, Чикаго та ін. І всюди, по цілій Америці, «вона своїм полум'ям висвітлювала людям правду про одну з найтемніших сторінок історії людства – про страшний Голодомор-Геноцид українського народу 1921–1933 років»⁴³.

Українська громада штату Огайо активно включилася у відзначення 75-річчя однієї з найбільш трагічних сторінок історії України. 13 травня 2008 р. у міській раді приймали естафету «Незгасимої свічки», що прибула з Детройту. В Українському православному соборі св. Володимира було відправлено соборну панахиду в пам'ять жертв за участю священників українських католицьких і православних церков. Заключна частина відбулася 23 листопада в церкві св. Покрови. Панахида в пам'ять жертв була відслужена за участю десяти священників українських православних і католицьких церков, а також українського хору «Дніпро». Початок траурної церемонії почався внесенням «Незгасимої свічки» за участю сумівців, пластунів, учнів шкіл українознавства, ветеранів та громадян. Вони внесли до зали 33 свічки. Присутнім було показано інсценізацію трагедії голодомору в Україні, документальний фільм. Вони також мали змогу оглянути виставку присвячену цій трагедії⁴⁴.

У Південній Каліфорнії була проведена низка заходів присвячена трагедії голодомору. Так, 6 листопада в приміщенні прес-клубу м. Сан-Франциско відбулася прес-конференція, метою якої було ознайомлення американського суспільства з трагедією в Україні. 8 листопада в Українській католицькій церкві Різдва Пресвятої Богородиці була проведена виставка «Будь здорова і квітуча, кохана Україно». 9 листопада в усіх трьох українських церквах Лос-Анжелоса була відслужена панахида за невинно убієнними. Після богослужіння розпочалася жалобна хода з запаленими свічками до пам'ятника жертвам голодомору. Митрополит Константин та Єпископ Бура поклали до пам'ятника кошики з колосками, завітчаними зеленню та квітами. Було також зачитано лист-звернення конгресмена Генрі Ваксмана зі словами співчуття українському народові та побажання продовжувати поширювати знання про цю трагедію в усьому світі, щоб вона ніколи не повторилася⁴⁵.

9 листопада в Українському культурному центрі у Чикаго зусиллями української громади було проведено вшанування жертв 75-річниці голодомору. Церемонія почалася з внесення прапорів українських організацій Детройту, а також державних прапорів США і України. Панахида супроводжувалася співом хору православної церкви св. Андрія. Конгресмен Сандер Левін, який багато зробив для визнання голодомору в Україні 1932–1933 років, виступаючи, зокрема зазначив, що він завжди був прихильний до української громади і захищав її інтереси в американському уряді, вважаючи це своїм першочерговим обов'язком. Він також висловив думку, що треба розповідати про цю трагедію світові, щоб вона більше ніколи не повторилася. Перед присутніми виступила капела бандуристів. Особливо схвилювало усіх присутніх виконання твору «Гомін степів» Григорія Китастого, при виконанні якого хористи капели запалили свічки, а освітлення у залі поступово зменшувалося. Тривожна мелодія поступово затихла, з двох боків опускалися до ніг одна за одною бандури, а разом з ними по дві свічки з країв згасали, як згасло 75 років тому життя мільйонів українців. Стихла мелодія і змовкла остання бандура. Це було несподіване і прекрасне виконання твору, гідне пам'яті безвинно загублених на українській землі людей. Були також показані уривки з документального фільму «Геноцид України 1932–1933 роках».

Одночасно був проведений збір коштів на побудову пам'ятника Голодомору 1932–1933 рр. у Вашингтоні⁴⁶.

15 листопада 2008 р. українці Нью-Йорка вшанували жертви голодомору в Україні жалобною ходою, яка розтяглася на десятки метрів. У ній взяли участь сотні українців різних поколінь. Вони несли інформаційні матеріали про голод в Україні, а дорогою переходим роздавали листівки англійською мовою. У головному католицькому соборі Нью-Йорка св. Патрика була відслужена панахида і відбулася церемонія вшанування пам'яті жертв голодомору. На ній були присутні представники багатьох українських організацій, а також представник України в ООН, Посол України в США, члени Палати представників Конгресу США, американської преси.

У сквері неподалік штаб-квартири ООН Український конгресовий Комітет Америки організував виставку архівних документів і матеріалів про Великий голод в Україні. На стендах були представлені фотографії, копії публікацій західної преси того періоду. На виставці були присутні не тільки представники української громади, а також інших національностей⁴⁷.

7–10 листопада місцева громада Українсько-американського культурного центру Нью-Джерсі вшанувала пам'ять жертв

голодомору. 7 листопада було проведено Богослужіння. Співав хор місцевої парафії та члени української громади. Хористи та велика кількість присутніх були вдягнуті в національні костюми. Зворушливою хвилиною під час поминального богослужіння було запалення свічок, уставлених у формі хреста членами парафії в пам'ять мільйонів жертв. Мистецька програма того вечора розпочалася поважно-урочистим танком «Ще одне зерно» у виконанні членів українського танцювального ансамблю «Іскра», що символізував спустошення людності України голодомором. Був також показаний фільм – бесіди з тими, хто пережив цю трагедію. Даний проект усної історії започаткувала група українців з Нью-Джерсі. 8 листопада Комітет мистецтва, культури і освіти Українсько-американського культурного центру Нью-Джерсі та відділ Українського конгресового комітету Америки офіційно відкрили виставку. Кінцевою та кульмінаційною точкою заходів пам'яті жертв голодомору було проведення 9 і 10 листопада театральної вистави «Голодний гріх» за новелою Василя Стефаника «Новина»⁴⁸.

Кульмінаційними заходами відзначень трагічних роковин українською діаспорою Сполучених Штатів Америки стало освячення місця пам'ятника жертвам Голодомору-геноциду 1932–1933 років в Україні 2 грудня 2008 р. у центральному районі Вашингтона, неподалік будинків Капітолію та Верховного суду. Митрополит Української православної церкви в США Костянтин та Митрополит Української католицької церкви Стефан Сорока провели панахиду і освячення місця майбутнього меморіалу під супровід української капели бандуристів ім. Тараса Шевченка. Головним промовцем виступила дружина Президента України Катерина Чумаченко. На зібранні виступили Посол України в США Олег Шамшур, член Палати представників США конгресмен Сандер Левін, помічник Державного секретаря США з питань демократії, прав людини Девід Креймер, представник Національної церковної служби США Стів Лорензеті, а також представники українських організацій⁴⁹.

Численні заходи у США і Канаді були проведені українськими громадами у великих містах і населених пунктах, де лише проживають наші колишні співвітчизники та їхні нащадки. Ми навели лише деякі з них. Українська преса на своїх шпальтах детально про них розповідала, а також про заходи в інших країнах світу, в Україні. Українська діаспора Північної Америки звернулася до парламентарів тих країн, які ще не визнали голодомор 1932–1933 років в Україні актом геноциду українського народу, прийняти таке рішення.

Завдяки активним діям західної української діаспори, які продовжуються і нині, світ, у тому числі й материкова Україна,

дізналися про страшні події голодомору. Нині Україна й ряд країн світу, в тому числі США і Канада, на державному рівні визнали і засудили голодомор 1932–1933 років українського народу. В цьому, безперечно, велика заслуга української громади. Не можна не погодитися з твердженням українського історика Станіслава Кульчицького, що вклад добре організованої північноамериканської діаспори в розкриття найбільш страхітливого злочину Кремля був вирішальним⁵⁰.

Попри те, що пройшло більш як 75 років від дня однієї з найбільших трагедій українського народу, світ ще мало знає про неї. І тому і нині це один із напрямків діяльності наших колишніх співвітчизників і що дуже важливо їхніх нащадків. Робиться це все для того, як зазначав в одному із своїх звернень Конгрес Українців Канади «в ім'я нинішніх і прийдешніх поколінь, ...аби пам'ять про них завжди була живою, а ці страшні події ніколи не повторювалися ні з жодною з націй світу»⁵¹. Всеканадський комітет конгресу українців закликав українську громаду продовжити і у наступні роки акції з метою піднесення рівня свідомості про Голодомор, а також досягнення спільної мети – визнання Голодомору на всіх урядових рівнях актом Геноциду проти українського народу. У заяві зазначалось, що попри активні дії української громади «чітко виявилось, що наші зусилля задля міжнародного визнання Голодомору Геноцидом, включно з канадським, зустрічаються з сильною протидією. Однак, ми, як громада, вже продемонстрували, що ми спроможні активно єднатися довкола вагомих справ, коли найбільше цього потрібно. Це і є один з таких моментів, коли ми мусимо довести нашу відданість і наполегливість в досягненні мети. Ми повинні довести, що пам'ять про трагедію Голодомору буде збережена і стане постійним нагадуванням для майбутніх поколінь»⁵².

«Боротьба за правду про великий голод» українською діаспорою Північноамериканського континенту продовжується і сьогодні з метою піднесення рівня свідомості про Голодомор, досягнення спільної мети – визнання Голодомору на всіх урядових рівнях, а головне назавжди унеможливити подібні трагедії у будь-якій країні світу.

---

¹ Як скресла крига неправди й забуття // <http://www.news.iv-fr.net/forum/viewtopic.php?t=428&view=previous&sid=85e2765>.

² Мирон Куропась. Українсько-американська твердиня. Перші сто років Українського Народного Союзу – Острог – Чикаго, 2004 – С.624–625; Як скресла крига неправди й забуття // <http://www.news.iv-fr.net/forum/viewtopic.php?t=428&view=previous&sid=85e2765>.

³ Як скресла крига неправди й забуття // <http://www.news.iv-fr.net/forum/viewtopic.php?t=428&view=previous&sid=85e2765>.

⁴ Юрій Шаповал. Голодомор 1932/1933: «втрата» та віднайдення // Дзеркало тижня. – 2006. – 18–24 листопада (№ 44).

⁵ Короткий нарис історії відділу Комітету українців Канади в Торонто. Листування і матеріали. // Нарис історії Конгресу Українців Канади в Торонто. У тисячоліття Християнства в Україні, століття поселення українців в Канаді, п'ятдесятиріччя відділу КУК в Торонто – Торонто, 1991. – С. 152, 208–210.

⁶ На скрижалях історії. З історії взаємозв'язків урядових структур і громадських кіл України з українсько-канадською громадськістю в другій половині 1940–1980-ті роки. – С.756–757; Юрій Шаповал. Голодомор 1932/1933: «втрата» та віднайдення // Дзеркало тижня. – 2006. – 18–24 листопада (№ 44).

⁷ Березняк Павло. Пам'ятник жертвам Голодомору 1932–1933 у Віндзорі // Новий шлях. – 2005 – 1 грудня (№ 47).

⁸ Більш детально див.: Кульчицький С.В. Голод 1932–1933 рр. в Україні як геноцид. – К., 2005 – С. 25–27; Кульчицький С.В. Голод-геноцид 1932–1933 рр. в Україні. Матеріали до навчального курсу – К., 2006 – С. 69–72; Станислав Кульчицький. Почему он нас уничтожил? Сталин и украинский Голодомор. – К., 2007. – С.30–32; Мирон Куропась. Українсько-американська твердиня. Перші сто років Українського Народного Союзу – Чикаго, 2004 – С. 626–628; Як скресла крига неправди й забуття // <http://www.news.iv-fr.net/forum/viewtopic.php?t=428&view=previous&sid=85e2765>.

⁹ Куропась Мирон. Українсько-американська твердиня – С. 627–628.

¹⁰ Станислав Кульчицький. Почему он нас уничтожил? Сталин и украинский Голодомор. – К., 2007. – С.14; Голодомор 1932–33 рр. Найбільша історична катастрофа України ХХ ст. // Сайт МЗС України. <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/4760.htm>

¹¹ Кульчицький С.В. Голод 1932-1933 рр. в Україні як геноцид. – К., 2005 – С. 7.

¹² Веселова О. Українська голгофа у першому в Україні бібліографічному виданні // Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки. – Вип. 9. – К., 2003. – С. 438.

¹³ Радянська Україна (Київ). – 1987. – 26 грудня.

¹⁴ С.Кульчицький. Хто змусив В.Щербицького визнати голод 1933 року? // Історія України (Київ). – 2004. – № 40 – С. 6–7.

¹⁵ Більш детально див.: Олександра Веселова. З історії створення і діяльності Асоціації дослідників голодомору в Україні. – К., 2007.

¹⁶ Великий голод у 1932-1933 роках в Україні визнала советська влада в Московщині й підсоветській Україні // Український голос. – 1990. – 5 лютого.

¹⁷ Мирон Куропась. Українсько-американська твердиня – С. 628.

¹⁸ У США пам'ятають про український голодомор // День. – 1998 – 11 листопада (№ 216).

¹⁹ Myron Kurupas. Making omelets at The New York Times // The Ukrainian Weekly. – 2003 – March 9; Duranty in the news, as New York Times deals with

scandal // The Ukrainian Weekly – 2003 – June 1; Andrew Stuttaford. Prize specimen: the campaign to revoke Walter Duranty's Pulitzer // The Ukrainian Weekly – 2003 – June 29; Story of Duranty's Pulitzer continues to reactive international exposure // The Ukrainian Weekly – 2003 – July 4; Роман Ревкнів. Анулюйте Пулітцерівську премію Дюранті // День (Київ). – 2003. – 23 жовтня; УККА розіслав фільм «Жнива розпачу» до комітету нагороди Пулітцера та «The New York Times» // http://www.brama.com/news/press/2003/11/03111ucca_durantypulitzer.html; Х.В.-Ф. В.Дюранті не позбавили нагороди Пулітцера // Свобода (Джерсі-Сіті). – 2003. – 28 листопада; Джеймс Мейс. Повість про двох художників // День. – 2003 – 16 липня (№ 120); Марина Денисенко. В Америці переглядають доробок журналіста, що заперечував Голодомор//<http://www.brama.com./survey/messages/24369.html> (16.11.2006); Тарас Гунчак. Дволикість журналіста Дюранті // <http://www.eedi.org.ua/eem/5-4.html> (16.11.2006); Волтеру Дюранту залишили Пулітцерівську премію // http://www.bbc.co.uk/ukrainian/news/story/2003/11/printable/031122_pulitzer_decisi (16.11.2006); Кореспондент «The New York Times» В.Дюранті приховував найбільший злочин людства // <http://old.telekritika.kiev.ua/print.php?u=http://www.telekritika.kiev.ua/news/?id=257...> (16.11.2006); І.Яросевич. Проф. Фон. Гаген: «Дюранте був ганьбою для «Нью-Йорк Тайм» // Свобода. – 2003. – 31 жовтня ; Ярославич І. Проф. фон Гаген: «Дюранте був ганьбою для «Нью-Йорк Таймс» // Свобода. – 2003. – 31 жовтня (№44); Нагорода для Волтера Дюранті – пляма на репутації «The New York Times» // Свобода. – 2005. – 2 грудня (№ 48).

²⁰ Палата Представників Конгресу США ухвалила резолюцію з нагоди 70-річчя голоду в Україні // Радіо Свобода. 22 жовтня 2003 р.; Сергій Куделя. Палата представників Конгресу США ухвалила резолюцію з нагоди 70-ї річчя голодомору в Україні // Радіо «Свобода». 30 червня 2005 р.

²¹ Х.В.–Ф. В катедрі св. Парика пом'янули жертви Голодомору 1932–1933 років // Свобода. – 2004 – 19 листопада (№ 47).

²² Український Конгресовий Комітет Америки. Звіт Президента УККА (4 червня 2005 р. – 7 липня 2006 р.) // http://www.ukrainworldcongress.org/Bichni_Zahalni_Zbory_2006/Zvity/Ctntrali/YKKA.pdf (04/01/2008).

²³ Звіт про гуманітарну допомогу Україні в 2005/2006 роках // Гомін України. – 2006. – 22 грудня .

²⁴ Ярослава Музиченко. Голодомор і Голокост: погляд з Америки. Визнання українського геноциду і в Україні і США стане можливим після публічного засудження злочинів комуністичного режиму // Україна молода. – 2006. – 18 серпня (№ 151).

²⁵ Світовий Конгрес Українців закликає всіх відзначити 75-у річницю Голодомору 1932–1933 років в Україні // http://www.ukrainianworldcongress.net/Holodomor/Komitet_Holodomor/Plan_komit.

²⁶ Ірина Мицак. Всеканадський Комітет для відзначення 75-ої річниці Голодомору. Звернення ч. 2. 29 січня 2008 р. // Гомін України. – 2008. – 6 лютого.

²⁷ Вшануймо жертви голодомору-геноциду // Гомін України – 2007 – 2 квітня.

²⁸ Віктор Ющенко та представники української діаспори обговорили співпрацю у підготовці відзначення 75-х роковин Голодомору 1952–1933 рр. // Гомін України (Торонто). – 2007 – 3 квітня; Тема Голодомору в Україні – одна з головних // Новий шлях. – 2007 – 5 квітня (№ 13–14).

²⁹ Голодомор – Включимо Голодомор у шкільну програму // Новий шлях (Торонто). – 2007 – 21 червня (№ 25); Parents for Holodomor Education // Новий шлях. – 2007. – 23 серпня (№ 33); Батьківська коаліція за викладання в онтарійських школах теми про Голодомор // Новий шлях. – 2007 – 6 вересня (№ 35); Олег Романишин, Христина Бідак Христина, Орест Стеців. Чотири акції Ліги українців Канади і Ліги українок Канади // Гомін України. – 2007 – 25 липня; Коаліція батьків за викладання в Онтарійських школах теми про Голодомор в Україні // Гомін України. – 2007 – 29 серпня.

³⁰ Борис Вжесневський представив законопроект про Голодомор-геноцид // Свобода. – 2007 – 15 червня (№ 24).

³¹ В Парламенті Канади відбулася траурна церемонія з вшанування 75-річниці Голодомору 1932–1933 років в Україні // Гомін України . – 2007 – 20 грудня.

³² Петро Дацків. Уряд Альберти визнав Голодомор Геноцидом // Гомін України. – 2008. – 4 листопада, 12 грудня.

³³ Ontario All Parts Efforts to Commemorate Holodomor // Новий шлях. – 2009. – 26 лютого; Парламентарі Онтарію підтримали законопроект про Голодомор // Новий шлях. – 2009. – 12 березня; Тарас Паславський. «Bill-147» про Голодомор у законодавчій Асамблеї Онтарію // Гомін України. – 2009. – 18 березня.

³⁴ Онтарію визнало Голодомор 1932–1933 рр. геноцидом // Новий шлях. – 2009. – 16 квітня; Парламент провінції Онтарію визнав Голодомор геноцидом // Гомін України. – 2009. – 23 квітня; Закон про Голодомор провінції Онтарію отримав королівське схвалення // Гомін України. – 2009. – 1 травня.

³⁵ В Торонто вшанували парламентарів Канади – творців закону Канади, що визнає Голодомор 1932–1933 років в Україні актом геноциду // Гомін України. – 2008 – 4 липня.

³⁶ Володимир Давидяк. Відзначення 75-річниці Голодомору-Геноциду України в Судборах, Онтарію // Гомін України. – 2008. – 28 грудня.

³⁷ Андрій Стебельський. Відзначення 75-річниці Голодомору у Віндзорі // Гомін України. – 2008. – 28 грудня.

³⁸ Леся Храплива-Щур «Мертві ожили й німі заговорили...» // Гомін України. – 2009. – 22 січня.

³⁹ Лариса Гринда. Живий ланцюг пам'яті // Новий шлях. – 2008 – 27 листопада; Живий ланцюг // Гомін України. – 2008. – 16 грудня

- ⁴⁰ Оксана Закидальська «День відкритих дверей» для відзначення 75-річчя Голодомору–Геноциду // Гомін України. – 2008. – 19 листопада.
- ⁴¹ Навчальний тиждень про Голодомор // Новий шлях. – 2008. – 20 листопада; Оксана Соколик-Сидорчук. Навчальний тиждень про Голодомор 1932–1933 років в Україні // Гомін України. – 2008. – 12 грудня.
- ⁴² Президент Буш підписав Закон про побудову пам'ятника жертвам українського Голодомору // Гомін України. – 2006. – 22 чи 25 жовтня; У світі відзначили 75-річчя Голодомору 1932–1933 років // Свобода. – 2008. – 12 грудня (№ 50).
- ⁴³ Степан Слущкий. Міжнародна естафета «Смолоскип» прибула до Нью-Йорку; «Незгасима свічка» в США // Гомін України. – 2009. – 28 червня.
- ⁴⁴ Відзначення 75-річчя Голодомору // Свобода. – 2008, 26 грудня (№52).
- ⁴⁵ У світі вшанували 75-річчя Голодомору в Україні // Свобода. – 2008. – 12 грудня (№ 50).
- ⁴⁶ У світі відзначили 75-річчя Голодомору 1932–1933 років // Свобода. – 2008. – 12 грудня (№ 50).
- ⁴⁷ Хмельковський Левко. В Нью-Йорку вшанували пам'ять жертв Великого голоду в Україні // Свобода. – 2008. – 21 листопада; Галина Терещук. У Нью-Йорку молилися за жертви голодомору // Гомін України. – 2009. – 15 січня.
- ⁴⁸ Весь світ відзначає 75-річчя Голодомору-геноциду в Україні // Свобода. – 2008. – 28 листопада (№ 48).
- ⁴⁹ У світі відзначили 75-річчя Голодомору 1932–1933 років // Свобода. – 2008. – 12 грудня (№ 50); Пам'ятник жертвам Голодомору у Вашингтоні: фоторепортаж й історія // Гомін України. – 2009. – 5 лютого .
- ⁵⁰ С.В.Кульчицький. Голод 1932–1933 рр. в Україні як геноцид. – К., 2005. – С. 41–42.
- ⁵¹ Звернення КУК з нагоди відзначення Голодомору-Геноциду на Україні, 1932–33 рр. // <http://www.ucc.sk.ca/pdf/20061124UCCGreatFamine.pdf>.
- ⁵² Звернення Всеканадського комітету для відмічення 75-ої річниці // Гомін України. – 2008. – 6 лютого.